

1862 års kommunalförordningar i perspektiv

Bilden föreställer Österlånggatan mot söder 1882.

1860-talet utgör en gräns mellan gammalt och nytt inom stadsstyrelsens former, inte bara i Borås utan i hela riket. Den mest långtgående förändringen av samhällsorganisationen dateras till 1866, då ståndsriksdagen ersattes med tvåkammersystemet. Det var ett viktigt steg mot en folkrepresentation värd namnet. En utvidgad lokal bestämmanderätt bedömdes av samtida reformivrare som en viktig byggsten i denna stora omdaning. 1862 års kommunalförordning var i betydande grad en bekräftelse på förändringar, som i och för sig föranlett reformer redan tidigare. Till exempel 1858, då alla näringsidkare och fastighetsägare i städerna oavsett burskap och stånd fick representationsrätt i borgarståndet. Influenserna från ett Europa i förändring var mycket tydliga. Nya lagar för det kommunala området hade stiftats i flera länder. Med reformen 1862 kunde den gamla konflikten mellan magistrat och borgerskap i rikets städer nå en lösning. Reformen tog egentligen inte någon av de båda kombattanernas parti. Beslutanderätten över de kommunala frågorna gavs i stället en ny institution, det vill säga i fallet med städerna - stadsfullmäktige. Det innebar i förlängningen att de äldste formellt och i huvudsak hade spelat ut sin roll. Genom 1862 års kommunalförordning gavs städers invånare rätt att själva "vårda sina gemensamma ordnings- och hushållningsangelägenheter". Undantag från denna regel var de fall då statlig myndighet enligt gällande författningar ägde beslutanderätten. Makten över vägvalen i landets städer överflyttades till det av stadsborna valda stadsfullmäktige. Magistraten blev i samma process vingklippt och tilldelades en i huvudsak överinseende roll. De viktiga uppgifter som kvarstod för denna gamla stadsstyrelse var att fungera som domstol samt att vara statens lokala representant. När sedan drätselkamarinstitutionen tillkom som formell förvaltningsmyndighet 1864 förlorade magistraten merparten av det inflytande som institutionen haft över de utpräglat kommunala frågorna.

Vid tiden för det förberedande arbetet med 1862 års kommunalreform fanns såväl skillnader som likheter mellan stad och land. Gemensamt var bland annat försörjningsproblemet. Folkökningen hade skapat betydande anledningar till missnöje och påverkade i hög grad både samhällsdebatt och reformer. Kring 1800-talets mitt skedde flera förändringar som förebådade industrialismen. Sammantaget ställde uppgången i det svenska näringslivet vid denna tid stora krav på såväl städer som landsbygd. Den omvälvning av regelverken för handel och näringar som genomfördes (1846 och 1864) kunde av tillskyndarna försvaras med de framgångar som följt i ekonomiskt hänseende. En framgång som motiverade reformer inom fler fält. Den ekonomiska liberalismens landvinningar gav näring åt en reformering av det politiska livet. På motsvarande sätt som 1840-talets undervisnings- och fattigvårdsreformer kan förklaras med den demografiska, ekonomiska och sociala utvecklingen under århundradets inledning, kan flera steg på vägen till 1862 års kommunalreform ses som sprungna ur de förra. Därtill, och kanske viktigast, utvecklades kommunfrågan till "ett frontavsnitt i den politiska maktkampen"

1860-TALET SRÖSTRÄTTSLER

1862 års kommunalförordningar stipulerade att alla svenska medborgare, män som kvinnor, som var skattepliktiga till kommunen, inte hade några skulder och som inte förklarats omyndiga hade rösträtt till stadsfullmäktige. Skattepliktig var den som hade en årlig inkomst av arbete eller kapital som uppgick till minst 400 kronor, eller den som ägde en fastighet vars värde uppskattades till minst 100 kronor. Inkomstgränsen höjdes 1883 till 500 kronor. Antalet röster räknades ut olika i städer och på landsbygd. I städer gällde att alla som erlade minst en riksdaler i bevillning fick rösta med en röst för varje erlagd riksdaler. Därutöver fanns från början ett rösttak i städerna. Ingen kunde få fler röster än vad som motsvarade 1/20 av stadens hela röstmassa. År 1869 sattes gränsen till 1/50, dock fick ingen ha högre röstetal än det som motsvarade bevillningen för 10 000 riksdalers inkomst av kapital eller arbete. Bevillningen var en procent av inkomsten. På landsbygden påfördes innehavare av jordbruksfastighet en röst per fem öres bevillning, övriga inkomsttagare en röst per tio öres bevillning. Systemet kallades fyrskala. Detta ändrades 1892, då fyrkalsättningen gjordes direkt proportionell mot bevillningen. Dessa röstbestämmelser bestod till 1909 då den fyrtiogradiga skalan infördes. Samtidigt blev landstingsvalen direkta och proportionella.